

Czegledi Katalin

A földrajzi nevek és a magyar őstörténet az Iszter folyó kapcsán

„Az etimológia sikamlós tudományterület, könnyű elcsúszni rajta. Így van ez a közszavak magyarázatában is, s még inkább áll a tulajdonnevek megfejtésére, ...A névi jelleg sajátosságaiból következően tulajdonnevet etimologizálni rendszerint jóval nehezebb, mint közszót, a magyarázati tényezők szélesebb körű és komplexebb számbavételét követeli meg. Itt tehát az etimon csak akkor tekinthető bizonyítottnak vagy akár valószínűnek, ha a vizsgálat ezt a komplex tényezőhalmazt valóban körüljárta, a benne rejlő ellentmondásokat tételesen kiküszöbölte.” (BENKŐ 1998:148)

2.1. Benkő Loránd fenti gondolatai teljes mértékben megállják a helyüket. A kutatásaink során világossá vált, hogy egyetlen név magyarázata is csak úgy lehetséges, ha már egy terület neveinek az összehasonlító vizsgálatát elvégeztük, a történeti háttér ismeretében az érintett nyelveket bevonjuk a kutatásba s a keletkezett komplex tényezőhalmazt körüljárjuk újra és újra s a nevet mindig más oldalról közelítjük meg. Magyarázatot kell találnunk egyrészt a névben rejlő ellentmondásokra, másrészt az eddigi etimológiaiak közti ellentmondásoknak az okait is meg kell keresnünk. Tény, hogy a tulajdonnevek megfejtésének az előfeltétele a közszók helyes magyarázata. Számos esetben azonban a közszók etimológiája téves, bizonytalan vagy ismeretlen. Ennek ellenére nem mondhatunk le a további kutatásokról, ilyenkor segít a földrajzi nevek rendszerszerű, sok szempontú feldolgozása. Jelen dolgozat elsődleges célja nemcsak az, hogy felhívjuk a figyelmet a földrajzi nevek fontosságára, minthogy azok az érdemi nyelvészeti és őstörténeti kutatások számára nélkülözhetetlenek, hanem a tulajdonnevek és a közszók kapcsolatának a jelentőségét is hangsúlyozni kívánjuk. Egy tulajdonnév – akár személynév, akár földrajzi név – etimológiája azon áll vagy bukik, helyesen választottuk-e meg az alapul szolgáló köznevet, továbbá hogyan magyarázzuk magát a közszót.

E dolgozat megírására készített egyrészt az a felismerés, hogy a földrajzi nevek nélkülözhetetlenek a nyelvészeti és az őstörténeti kutatásokban, másrészt az a tény, hogy hiányzik a földrajzi nevek rendszerszerű, sok szempontú feldolgozása mind a Kárpát-medence¹, mind a számításba jöhető keleti

korábbi szálláshelyek földrajzi neveit, sőt azon népek lakóhelyeinek a földrajzi neveit illetően, ahol a magyarral kapcsolatba hozható nyelveket beszélték vagy beszéltek ma is. Tudomásul kell vennünk, hogy a Kárpát-medence földrajzi nevei nem fejthetők meg hiánytalanul a magyarok korábbi lakóhelyein található földrajzi nevek feldolgozása nélkül. Munkánk segíteni kíván a vita eldöntésében, hiszen elődeink régi lakóhelyeinek a földrajzi meghatározása körül a mai napig nincs egységes, vagy legalábbis viszonylag elfogadott álláspont.

Tény, hogy a földrajzi nevek a névadó nép(ek) nyelvéből öríznek információkat. Ezeket az információkat kell felismerni és nyelvekhez kötni, hogy a névadó népeket illetve nyelvi hovatartozásukat meghatározhatjuk. A földrajzi névi adatoknak egy része viszonylag könnyen felismerhető. A másik rész, elsősorban a vízneveké, azaz a legrégebb elnevezéseké nehezen szólaltatható meg. Vagyis éppen az első névadó nép(ek) nyelvének megállapítása igen nehéz, pedig őstörténetünk kutatása szempontjából nemcsak értékes adatok, hanem elegendő írásos források híján nélkülözhetetlenek. Eleink korábbi lakóhelyeinek a bizonyítékai vagy tagadói lehetnek a víznevek.

Mi első lépésben Csuvasföld földrajzi neveit vizsgáltuk. Ma már mintegy 20 ezernyi Volga-Urál vidéki adatot forgatunk a számítógépen a feldolgozáskor. A Kárpát-medence és a Volga-Urál vidéke földrajzi nevei között meglévő összefüggés egyrészt jelentheti azt, hogy elődeink olyan csoportja élt azokon a területeken, akik sohasem jöttek be a Kárpát-medencébe. Ezek a csoportok ugyanakkor megfordulhattak több más területen is s ott hagyták a nyomukat a földrajzi nevekben. Másrészt az összefüggés azért is jelentkezhethet, mert a Kárpát-medencében hont foglalt eleink jártak ott azokon a helyeken, amelyek egyúttal az előző lakóhelyeik voltak s ezért hagyták a nyomukat a földrajzi nevekben. Ezeket a nyomokat felismerni, összefüggéseiket feltárni fontos és segítségül szolgál nemcsak a magyar nyelv, hanem a magyar őstörténet kutatásában is, továbbá hozzájárul a magyarral kapcsolatba hozható népek és nyelvek történetének a megismeréséhez.

módszertani problémát vetnek fel. Vajon nem az lenne a helyes, ha a földrajzi neveket olyan tényezőhalmaznak tekintem, amelyet fel kell dolgoznom s a végeredményt összehasonlítom a magyar nyelv illetve a magyar nyelvet kapcsolatba hozható nyelvekkel, azok jellemzőivel? Ezután következne az azonosságok és az ellentmondások értelmezése.

¹ Kiss Lajos írásai a földrajzi nevek nyelvi fejlődéséről alapvető

2.2. A földrajzi nevekről, kutatásukról általában tudni kell, hogy egy adott terület neveinek – esetünkben a Volga-Urál vidéke vízneveinek és a velük összefüggőnek látszó egyéb földrajzi nevek – összehasonlító nyelvészeti (hangtani, alaktani, jelentés-tani) vizsgálata alkalmas arra, hogy a földrajzi nevekből kiolvasható nyelvi jelenségeket összevessük olyan nyelvek jellemzőivel, amelyeknek ma is közük van a vizsgált területhez, vagy ma már nincs, de

valamikor lehetett. Továbbá lehetőségünk van arra, hogy összevessük olyan területek földrajzi neveinek a nyelvi jellemzőivel is, ahol feltehetően eleink ill. eleinkkel kapcsolatba hozható népek megfordultak. A nevek megszólaltatásához több tényező járulhat hozzá, közülük az alábbi négyet emeljük ki. Az egyik az adott természeti környezet a maga tulajdonságaival, vagyis az, amit a név megnevez. Pl.:

csuv. *Tăxăr șăl* Cu. patak, szakadék neve. Ašm. XV.7.
 < csuv. *Tăxăr* ← csuv. *tăxăr* 'kilenc'.
 + *șăl* ← csuv. *șăl* 'forrás'.

A másik a nyelv, nyelvek, amelyeknek közük van vagy lehetett a területhez közvetlenül vagy közvetve. Pl.: az uráli, az altáji és az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvek a Volga-Urál vidékén. Vannak olyan nevek, amelyek ugyanarra az objektumra vonatkoznak, több nyelven nevezik meg pl. ugyanazt a folyót. Ennek az ellenkezője is igaz, vagyis ugyanazzal a névvel több, más folyót, sőt akár hegyet vagy települést is megneveznek. A különböző és az azonos elnevezések eredetét, a köztük levő összefüggések meglétét vagy hiányát, a nyelvi háttérét stb. kutatva közelebb kerülünk a név etimológiájának a megírásához, stb. Pl.:

*Volga*² f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Tolk.: udm. *Volga / Volga šur* or. *Volga*, folyó neve.
 < udm. *Volga*
 + *šur* ← udm. *šur* 'folyam, folyó, patak, csermely'.

Volga f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.I.336.: or. *Volga*, 1. a Szovjetunió európai részének legnagyobb folyója, 2. az or. Dneper mellékfolyója.

Atāl f. Ašm.II.141.: csuv. *Atāl* or. *Volga Čist.u.*, így nevezik a Volgát, a Kámát és a Belaja-t, NAP:-, Ar.:-

Jul f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Mar.: mar. *Jul* or. *Volga*, folyó név
 < mar. *Jul* ← *jul* vö. ÓT. *jul* 'forrás'.

Jul f. GMA: mar. *Jul / Jyl* or. *Volga RSFSR*, folyó, amely a Kaspi tengerbe ömlik.
 < mar. *Jyl* ← udm. *jyl* 'a folyó felső folyása, folyóforrás'.

Ravo f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Coll.: mdE. *Ravo, Rav* or. *Volga*, folyó neve.
 < mdE. *Ravo, Rav* ← mdE. *ravo* 'tenger'
 mdM. *ravo* 'folyó'

Idel f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Idel* or. *Volga*, folyó neve.
 < tat. *Idel* ← tat. *idel* 'folyó'.

A *Volga* névvel több folyót is illetnek, ugyanakkor a *Volgán*ak többféle elnevezése van, ezek a csuv. *Atal*, tat. *Idel*, mdE. *Ravo, Rav*, mar. *Jul / Jyl*.³

A harmadik pedig olyan területek földrajzi nevei, amelyeket közös elődök adhattak, vagy legalábbis a földrajzi területek névadói feltehetően egymással valamilyen nyelvi kapcsolatban voltak. Esetünkben a Volga-Urál vidéke vizeinek és víznévi eredetű egyéb földrajzi területeinek s a Kárpát-medence bizonyos helyeinek névadói között a nyelvi kapcsolat kétségtelen. Azonosnak tűnő földrajzi nevek a két területen már első látásra is bőven akadnak, ezért tudományos vizsgálatuk, feldolgozásuk elkerülhetetlen. Pl.:

² A Volga folyó névadóinak a nyelve azért is fontos, mert a folyó forrásvidéke arra a területre esik, ahol kiterjedt szkíta birodalom valamikori meglétéről van tudomásunk.

³ E nevek magyarázata másik dolgozat feladata.

Volga f. Ašm.-, NAP:-, Ar.-, Fa.I.336.: or. *Volga*, 1. a Szovjetunió európai részének legnagyobb folyója, 2. az or. Dneper mellékfolyója.

Valkó 'helység Pest megyében Gödöllőtől délkeletre', magy. *Valkóvár* 'jugoszláviai város Eszéktől délkeletre' (KISS 1980).

A nyelvi kapcsolat egyértelmű az or. ko. *Don*, csuv. *Tun* és a magyar *Duna* között. A *Duna* 'Európa második legnagyobb folyója'. Az ókorban a folyam felső szakaszának a neve, amely egyes írók szerint Bécsig, mások szerint a Vaskapu szorosig terjedt, ...az alsó szakaszt ...*Hister* jelölte. ld. ie. **danu*- 'folyó'. (KISS 1980) A *Duna* nevének alakváltozatai a Volga-Urál vidékén szerepelnek folyó, tó, mocsár és település nevében⁴ pl.:

Tun f. Ašm.XIV.132: csuv. *Tun* or. *Don*, folyó neve, Fa.I.528.: or. *Don*, folyó neve.

Don ju f. SW.141b.: ko. *Don-ju*, folyó a ko. Kerč'omja közelében.

< ko. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

+ *ju* ←— ko. *ju* 'folyó'

Donty t. TSK.30.: or. *Donty* ← *Donskoje ozero / Donskoje U.Kul.*, tó, amely az or. Kulom folyó baloldalán található 7 km-re dél-keletre az or. Don falutól, amely az or. *Donn'ur* nevű mocsárral van körülvéve. Szélessége 1-3 km., mélysége 1,5-2 m.

< or. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

+ *ty* ←— ko. *ty* 'tó'

or. *Donskoje* ←— *Don*

+ or. *-sk-* vonatkozó melléknév képző

+ *-oj-* 'birtokos melléknév képző'

+ *-e*

ozero ←— or. *ozero* 'tó'

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur* U.Kul., mocsár, hossza 35 verszta, szélessége 20 verszta.

< or. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

+ *n'ur* ←— ko. *n'ur* 'mocsár'

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur*, mocsár az or. Mezen' jobb partján, az or. Butkan és Koslan falvak között.

< or. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

+ *n'ur* ←— ko. *n'ur* 'mocsár'.

Donn'ur m. TSK.30.: or. *Donn'ur*, mocsár az or. Vyčegda jobboldalán az or. Tydor és Šežam falvak között.

E mocsáron lévő tó neve *Donty*.

< or. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

n'ur ←— ko. *n'ur* 'mocsár'

Donn'urty t. TSK.30.: or. *Donn'urty*, tó az or. *Donn'ur* mocsáron.

< or. *Don* ←— vö.: összet *don* 'víz, folyó'

+ *n'ur* ←— ko. *n'ur* 'mocsár'

+ *ty* ←— ko. *ty* 'tó'.

Dnepr f. Ašm.-, NAP:-, Ar.-, Fa.I.518.: or. *Dnepr*, folyó neve, KISS 1980: *Dnyeper* 'Ukrajna fő folyója'... előtagja a *Don* folyónévvel van kapcsolatban.

< or. *Dnepr* < 1. *Dne* < ld. *Don*

+ *pr*

2. *Dn* < ld. *Don*

+ *epr*⁴

⁴ A név részletes bemutatására másik dolgozatban kerítünk sort.

Dnestr f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Fa.I.518.: or. *Dnestr*, folyó neve, KISS 1980: *Dnyeszter* ‘folyó a Szovjet-unióban’... le. *Dniestr*; ukr. *Dniester*, or. *Dnestr*; előtagja azonos lehet a *Don*-nal... A *Dnyeszter* ... iráni ... ‘innenső folyó’.

< or. *Dnestr* ← *Dnester*: nem or. eredetű < *Dn* < ld. *Don*
+ *ester*

2.2.1. A folyónév utótagjáról *estr*, *eszter*, *iestr* nem kapunk érdembeli információt. Az írásos forrásokból annyit tudunk, hogy a magy. *Duna* folyó alsó szakaszát a honfoglaló magyarok, de már a szkíták is *Iszter* névvel illették. A névnek változatai felismerhetők a Volga-Urál vidék földrajzi neveiben pl.:

Isterekkassi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Isterek*kassi or. *Isterek*kasy M-P., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Isterek*

+ *kassi* ← csuv. *kasā* ‘falu’ < *kasy*
+ csuv. *-si*: birtokos személyjel

A csuv. *kasā* ‘falu’ ← csuv. *kas-* ‘vágni’ + *-ā*: deverbális nomen képző. Eredeti jelentése ‘vágat’. Az *Isterek* a folyó nevére utal, tehát *Isterek* vágta helyre kell gondolnunk, amely az embereknek lakóhelyül szolgált. A folyó vágta völgyet el kell különíteni az ember vágta területtől, azaz az ember irtotta helytől, ahol az ember a fák kivágása után telepedhetett le. Ez utóbbi esetben a név első tagja általában személynév, amelynek alapjául sok esetben víznév szolgált. A helyes magyarázat az egyes nevek körültekintő vizsgálata nyomán születhet meg.

Isterek h. TB.65: *Isterek* or. *Istrikovo* Nuriman., település neve.

< bask. *Isterek* ← *Isterek*: 1. folyónév < *Is*
+ *terek*
2. személynév

or. *Istrikovo* ← bask. *Isterek*
+ or. *-ovo*

Āštār f. d. Ašm.IV.95.: csuv. *Āštār* hely és folyó neve, NAP:-, Ar.:-. Elsődleges a folyónév. A redukált hang (*ā*) előzménye mély hangú *u* vagy *y* lehetett. Tehát **uštur* vagy **yštyr*.

< csuv. *Āš*
+ *tār*

Āštār kassi h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Āštār kassi* (**Išterek**) Čgs.

< csuv. *Āštār* < *Ās*
+ *tār*

+ *kassi* ← csuv. *kasā* ‘falu’ < *kasy*
+ *-si*: birtokos személyjel

Iseterkka h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Iseterkka* (*Iseterkke*?) or. *Izederkino* M., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Iseterkka* ← csuv. *Iseterkka*.

A csuv. *Iseterkka* ejtésekor a mássalhangzók közül az *-s-* és a *-t-* félzöngés (*-Z-* és *-D-*), a *-kk-* helyesírás pedig zöngétlen *-k-* ejtését jelzi. A redukált magánhangzó *-a-* előzménye pedig palatális *-i-*, vagy veláris *-y* teljes képzésű magánhangzó lehetett. Az or. *Izederkino* forma őrzi a csuvas redukált előzményét (*-i-*), a csuvas félzöngés ejtésű *-s-* és *-t-* mássalhangzókat pedig az or. zöngésnek fogta fel. A *-k-* zöngétlen ejtését az orosz írásban is tükrözi. A szóvégi *-o* az or. *selo* ‘település’-re utal. Az *-n-* eredetét és funkcióját csak egy sok szempontú kutatás ismeretében állapíthatjuk meg. Eszerint jelölhetné a birtokot (CZEGLEDI 1994/2:111-129) de lehetne a szótó genetikus része is.

Ištírek kassi h. Ašm.III.163.: csuv. *Ištírek-kassi* / *Kěšěň Šāxal'* or. *Išter'akovo* Tet.u., falu, NAP: csuv. *Kěšěň Šāxal'* or. *Novoje Iščer'akovo* ← *Drugoje Iščer'akovo*, *Drugoje Išter'akovo* Jal.u., csuvas falu, Ar.: -.

< csuv. *Ištírek* < *Iš*

+ *tírek*

+ *kassi* ← csuv. *kasā* 'falú'

+ *-si*: birtokos személyjel

< csuv. *Kěšěň* ← csuv. *kěšěň* 'kis, kicsi'

+ *Šāxal'*, or. *Išter'akovo* ← csuv. *Ištírek* < *Ištírek*

+ or. *-ov*: birtokos melléknév képző

+ *-o*

or. *Novoje* ← or. *novoje* 'új'

+ *Iščer'akovo* < *Drugoje* ← or. *drugoje* 'másik'

+ *Išter'akovo*.

A *-t* > *-č*- változás jellemző magas magánhangzó előtt.

Isenterek f. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Isenterek* C, patak, szakadék.

< csuv. *Isenterek* < *Isen*

+ *terek*

Isenterek ojě f. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Isenterek ojě* A., patak, szakadék.

< csuv. *Isenterek*⁵

+ *ojě* ← csuv. *oj*, *uj* 'mező'

+ *-ě*: birtokos személyjel

Ištrek kassi h. Ašm.III.164.: csuv. *Ištrek-kassi*, falu neve, NAP.: -, Ar.: -.

< csuv. *Ištrek* < *Iš*

+ *trek*

+ *kassi* ← csuv. *kasā* 'falú'

+ *-si* < *sy*: birtokos személyjel.

Išenterek ? Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Išenterek* V.

< csuv. *Išen*

+ *terek*

⁵ A név összetett szóból áll: *Isen* + *terek*. Az előtag keskeny folyó vagy forrás neve, vö.

Isenek Šālě f. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Isenek šālě* A.

< csuv. *Isenek*

+ *šālě* ← csuv. *šāl* 'forrás'

+ *-ě*: birtokos személyjel.

Az *Isenterek* utótagja a *terek* (< *tereki* < *tekerek*, **tekereki* < **tenkerek*, **tenkerenki* stb.) teljesebb alak fejleménye, más összetételben is megvan, vö.

Molterek f. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Molterek* Kra., patak, szakadék.

< csuv. *Mol*

+ *terek*.

Sőt, önállóan is jelöl folyót pl.:

Tur kasnā var d. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Tur kasnā var* Ja.

< csuv. *Tur*: folyó neve

+ *kasnā* 'járta, átjárta' ← csuv. *kas-* 'jární, átjárni'

+ csuv. *-nā*: múlt idejű melléknévi igenévképző

+ *var* 'árok, patak'

Tyr f. GMA: mar. *Tyr* or. *Tyr* Gm., az or. Rutka baloldali mellékfolyója,

Tor f. TB.144.: bask. *Tor* or. *Tor* Mel., az or. Nuguš jobboldali mellékfolyója,

Iseti varě d. Ašm.: -, NAP.: -, Ar.: csuv. *Iseti varě* Ja.

< csuv. *Iseti*

+ *varě* ← csuv. *var* 'árok, patak'

+ csuv. *-ě*: birtokos személyjel

Isentej h. Ašm.: -, NAP.: csuv. *Isentej* or. *Izendejkasy* C., csuvas falu, Ar.: -.

< csuv. *Isen*

+ *tej* (< *tek* < *tenke*).

Išterek h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Išterek* ← *Išterekkassi* or. **Ištereki** ← *Bajraševo* ← *Išterekkasy* M., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Išterek* < *Iš*

+ *terek*

+ *kassi* ← csuv. *kasă* 'falu'

+ *-si* < sy: birtokos személyjel.

Išterek Čantăr h. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Išterek Čantăr*⁶ (**Āstăr kassi**) or. *Išterek* M.

< csuv. *Išterek* < *Iš*

+ *terek*

+ *Čantăr* < *Čan*

+ *tăr*

Āstăr

+ *kassi* ← csuv. *kasă* 'falu'

+ *-si* < sy: birtokos személyjel.

Išterekkassi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Išterekkassi* or. *Išterekkasy* ← *Čandrovo* Čgs., csuvas falu, Ar.:-

< csuv. *Išterek* < *Iš*

+ *terek*

+ *kassi* ← csuv. *kasă* 'falu'

+ *-si* < sy: birtokos személyjel

or. *Išterekkasy* ← csuv. *Išterekkassi*

or. *Čandrovo* ← csuv. *Čantăr*

+ or. *-ov*: birtokos melléknév képző

+ *-o*

Isenter varě d. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Isenter varě* Kra.

< csuv. *Isenter* : folyó neve < csuv. *Isen*

+ *ter*

+ *varě* ← csuv. *var* 'árok, patak'

+ *-ě*: birtokos személyjel

Astraxan' 'város a Szovjetunióban a Volga alsó folyásánál'... Török nyelvi összetételnek látszik.... Utótagja azonos lehet a m. *Tarján*, *Tárkány* helynévnek török eredetijével: *tarxan*, *tarqan* 'főember, adómentességet élvező kiváltságos rend'. (KISS1980) < or. *As*

+ *traxan*

Esterle f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, T-r.: tat. *Esterle* or. *Starli*, folyó neve.

< tat. *Esterle* ← tat. *Ester* < *Es*

+ *ter*

+ *le*

or. *Starli*⁷ ← or. *Star*

+ *li*

Sterle f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, B-r.: bask. *Sterle* or. *Sterla*, folyó neve.

< bask. *Sterle* ← *Ster* < *S*

+ *ter*

+ *le*

or. *Sterla* ← *Ster*

+ *la*

⁶ Köze lehet a vizsgált nevünkhöz. Vö. csuv. *center* 'faragás, metszet'.

⁷ A szókezdő helyzetbe került magánhangzó is lekopott.

Tere Tanyp f. TB.142.: bask. *Tere Tanyp* or. ***Bystryj Tanyp*** Kalt., az or. Belaja jobboldali mellékfolyója.

< bask. *Tere* ← bask. *tere* ‘élénk, gyorsan folyó’

+ *Tanyp*

or. *Bystryj* ← or. *bystryj* ‘gyors’

+ *Tanyp*

Stranka ? Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Stranka* M.

< csuv. *S*

+ *tranka*

Štranka f. Ašm.XVII. 388.: csuv. *Štranka*⁹ Sor., kis folyó neve or. Torajevo falu mellett, NAP:-, Ar.:-

< csuv. *Š*

+ *tranka*

Štranka puš f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Štranka puš* M., patak, szakadék.

< csuv. *Štranka*: folyó neve < *Š*

+ *tranka*

+ *puš* ← csuv. *puš* ‘fő, fej’

Zaostr'onnaja f. TSK.36.: or. *Zaostr'onnaja* ← *Zaostrovnaja* / *Zaostrennyjju*, az or. Usa baloldali mellékfolyója, hossza 53 km.

< or. *Zaostr'onnaja* ← or. *za-*: ‘mögött’

+ *ostr'on* < or. *ostrov* ‘sziget’

+ or. *-n-*: melléknév képző

+ *-aj*: birtokos melléknév képző

+ *-a*

Xortan šyrmi f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.: csuv. *Xortan šyrmi* (***Štrankă pušě***) M.

< csuv. *Xortan*

+ *šyrmi* ← csuv. *šyrma* ‘patak, szakadék’

+ *-i*: birtokos személyjel,

Štrankă: folyó neve < *Š*

+ *trankă*

+ *pušě* ← csuv. *puš* ‘fő, fej’

+ *-ě*: birtokos személyjel

Zaštrankă h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Zaštrankă* Ja., orosz falu, Ar.:-

< or. *Za* ← or. *za-* ‘mögött’

+ *štrankă*: folyó neve < *Š*

+ *trankă*

Az *Iszter* névnek van szókezdő mássalhangzós változata, vö. *Hiszter*.¹⁰ A *h-* etimologikus vagy inetimologikus voltát a tulajdonnévi és köznévi adatok döntik el. Idetartozónak véljük az alábbi mássalhangzós kezdetű neveket:

⁹ A csuv. *Štranka* folyónév a *Š* + *tranka* összetételből áll, az előtagja összetartozik az *Iszter* név *Isz* előtagjával, az utótag *tranka* pedig a *ter* utótagjával. A *ter* is összetett szó, utótagja az *-r* rokon a *tranka* utótagjával a *ranka* elemmel, amelynek változatai ‘folyó’ jelentésűek a földrajzi nevekben. Vö.:

Ronggo enger f. GMA: mar. *Ronggo enger* or. *Ronga* Sor., az or. M(alyj) Kundyš jobboldali mellékfolyója.

< mar. *Ronggo*: folyó neve

+ *enger* ‘patak’.

Hangtanilag és jelentés tanilag is idekapcsolódik a magy. *satrafa* (*satra* + *fa*) ‘vén banya, szipirtó, izgó-mozgó, mindenütt ott levő, ide-oda járkál, szüntelenül jön-megy, nem egyenes úton jár’ jelentésű szó előtagja. Az ilyen nőnek olyan tulajdonságai vannak, mint pl. az *Iszter* folyónak a Vaskapunál lévő szakaszán.

¹⁰ A szókezdő mássalhangzó tisztázásához újabb párhuzamos adatok összehasonlító vizsgálata szükséges.

Vastruk *ášni* d. Ašm.V.182.: csuv. *Vastruk ášni*, határrész neve, NAP:-, Ar.:-.

< csuv. *Vastruk* ← csuv. *Vas*

+ *truk*,

+ *ášni* ← **ášna*

+ *-i*: birtokos személyjel

Postrik kassi h. Ašm.X.14.: csuv. *Postrik-kassi* C., falu neve, NAP:-, Ar.:-.

< csuv. *Postrik*¹¹ < *Pos*

+ *trik*

+ *kassi* ← csuv. *kasă* ‘falú’

+ *-si* < *-sy*: birtokos személyjel

Pustrikassi h. Ašm.:-, NAP: csuv. *Pustrikassi* or. *Postrikasy* Cu., csuvas falu, Ar.:-.

< csuv. *Pustrikassi* ← csuv. *Pustri* < *Pus*

+ *tri*

+ *kassi* ← csuv. *kasă* ‘falú’

+ *-si* < *-sy*: birtokos személyjel

Pes'ter f. Ašm.:-, NAP:-, Ar.:-, Vax.: udm. *Pes'ter / Pes'ter šur* or. *Pester'* Selt., a Kil'mez' folyó jobboldali mellékfolyója.

< udm. *Pes'ter'*: folyó neve < *Pes'*

+ *ter'*

+ *šur* ← udm. *šur* ‘folyó’

Iljinka h. Ašm.:-, NAP: or. *Iljinka* ← *Iljinskaja Pustyr'* M., csuvas falu, Ar.:-.

< or. *Iljinskaja* < *Iljin*

+ or. *-sk-*: vonatkozó melléknév képző

+ *-aja*

+ *Pustyr'* ← 1. or. *pustyr'* ‘beépítetlen telek, házhely’

2. *pus*

+ *tyr'*

A fenti nevekben szereplő *Iszter* névnek és változatainak feltehetően alapul szolgált közszók: or. *starik* ‘öreg’, or. *stroj* ‘felépítés, forma, rendszer szer, sor’¹², or. *stavro* vö. görög ... ‘kereszt’, or. *bystryj* ‘gyors’, or. *ostrov* ‘sziget’, or. *pustyr'* ‘beépítetlen telek, házhely’.

2.2.2. A Duna *Iszter* nevének a Kárpát medencében található tulajdonnévi párhuzamai

2.2.2.1. Földrajzi nevekben

Isztria, ‘félsziget az Adriai-tengerben’. A lat. *Istria*¹³~*Histria* átvétele. (KISS 1980)

< *Istria* < *Is*

+ *tr*

+ *-ia*: képző

Histria < *His*

+ *tr*

+ *-ia*

Esztár ‘helység Hajdu-Bihar megyében’ ... Valószínűleg a személynévként is használt szláv **star?* ‘öreg, régi, ó’ melléknévből keletkezett, kevésbé meggyőző feltevés szerint a szláv eredetű ... *ösztorű* ‘ágasfa. töltés, gát’ főnévvel tartozik össze. (KISS 1980) < *Esz* + *tár*

Eszteregnye ‘helység Zala megyében’... A szláv *struga* ‘vízfolyás, patak, meder’ származékának lehet az átvétele ... Vö. szb.-hv. *Struganica* hn ... le. *Strugienice* hn. ... or. *Strugan'* hn. (KISS 1980) *Esztereg* (< *Esz* + *tereg*) + *nye*

Eszterháza ‘helység Győr-Sopron megyében’. ... az *Eszterházy* családnévből kikövetkeztetett változata *Eszterháza* lett. A családnév legrégebbi kikövetkeztetett változata *Szerhás* (tkp. ‘tetőkészítő mesterember’) volt, ebből alakult a családnév korábbi családlóközi *Szerhás*háza ... neve. (KISS 1980) < *Eszter* + *háza*

¹¹ Összetett szó: *Postrik*: *Pos* + *trik*.

¹² A folyó nem más, mint egy felépítmény, rendszer, sor, a görög forrásokból is tudjuk, hogy a folyó a víz hengeredésével épül, tehát a folyó nem más, mint vízhengerek sora.

¹³ A szóbelseji mássalhangzók eltűnésének eredménye a mássalhangzó torlódás, amely a szláv nyelvi használatban fejlődött ki.

Esztergom, szlovák *Ostrihom* ... Vitatott eredetű. Vö. szb.-hv. *strgun* 'tímár, cserző-varga'. Más feltevés szerint a név előzménye egy szláv forma, tulajdonképpen jelentése 'akit őriznek, akire vigyáznak'. A magy. Párkány 'vár' jelentésű szlovákiai község' szlovákul *Šturovo*, személynévi eredetű (KISS 1980) közsői jelentése lehet ugyancsak 'vár'. < *Eszter* + *gom*

Isztimér 'helység Fejér megyében' (KISS 1980) < *Isz* + *timér*

Ostoros 'község Heves megyében Egertől délkeletre'... A helység az *Ostoros*-patak... mellett fekszik, s róla kapta a nevét. Az *Ostoros* pataknév talán nem a ma is használatos m. *ostor*¹⁴ 'Peitsche' főnévből, hanem a rokon nyelvek alapján feltehető ómagyar homonimájából, egy **ostor*-féle hangalakú és 'juharfa' jelentésű főnévből keletkezett. (KISS 1980) < *Ostoro* (< *Os* + *toro*) + *-s*: képző.

Ostrava 'város Morvaországban'... Az *Ostrava* név eredetileg folyót jelölt, vö. cseh *Ostravice*... 'az Odera jobb oldali mellékfolyója, amely az *Ostravánál* torkollik az Oderába'. A folyónév az öszl. **ostr?* 'éles' származéka, s a víz gyors folyásával kapcsolatos. (KISS 1980) < *Os* + *trava*

Ostroleka 'város Lengyelországban'... A le. *Ostroleka* átvétele. Ennek tkp. jelentése 'lejtős rét'. Utótagja etimológiailag azonos a m. *lanka* szláv eredetijével. (KISS 1980) < *Ostro* (< *Os* + *tro*) + *leka*.

Csányoszró 'helység Baranya megyében... Az *Oszró*¹⁵hn. szláv eredetű, tkp. értelme 'sziget' (KISS 1980). A szóbelseji *-t-* eltűnése az ejtésből kimutatható a csuvasban és a magyarban egyaránt. < *Csány* + *oszró*.

Strém 'Kemestaródfánál jobb oldal felől a Pinkába torkoló patak'... *Strem* helység e patak mellett Németújvártól keletre'... A patak korábbi magyar neve *Eszturmen* volt, amely Felsőőr magyar nyelvjárásában ma is él *Ösztörmen* alakban. Ez szláv eredetű < *strem*¹⁶ 'meredek', szln. ... 'meredekség, gyors folyású hely a patakban, zúgó, sellő'. (KISS 1980) < *S* + *trém*

Stureci-hágó '1010 m magas hágó az Alacsony-Tátrában, ... *Szturecz* 'Egy hegy', ... Vö. szlk. *Šturec* '1075 m magas hegy Besztercebánya és Rózsáhegy

között', *Šturec* 'e hegy északi részén eredő patak', sedlo Vel'ky *Šturec* 'Stureci hágó'. Ehhez ld. szlk. *štúr* (kárpáti) skorpió' és ... *št'úrec* 'fülbemászó'... valamint *štúrec* 'szigony'. (KISS 1980) < *Stureci* (< *Sturec* + *-i*: melléknév képző) + *hágó*.

Sztropkó 'szlovákiai helység Eperjestől... északkeletre, ... vö. szlk. *Stropkov* ... 'egy *Stropek* nevű személy udvarháza, földbirtoka' ... < *strop* 'mennyezet'... (KISS 1980) < *Sz* + *trópko*

Felsősztrégova 'szlovákiai helység Losonctól ... nyugat-délnyugatra'... *Sztrogoua* 'a Felső és Alsósztrégova mellett elfolyó folyó, ...' (KISS 1980) < *Felső* + *sztrégova* (< *sz* + *trégova*)

Drávasztára 'helység Baranya megyében' ... A *Sztára* hn. (déli) szláv eredetű: egy szláv ...**Stara*... 'rég, ó' átvétele. (KISS 1980) < *Dráva* + *asztára* (< *sz* + *tára*)

Beszterce 'romániai város Déstől keletre... A helység a *Beszterce* folyó mellett épült, és róla kapta a nevét. ... a víznév szláv eredetű... az öszláv **bystrica* 'gyors folyású (és ezért többnyire tiszta, átlátszó vizű) patak, folyó'. (KISS 1980) < *Besz* + *terce*

Beszterce 'helység Szabolcs-Szatmár megyében' ... Tövében a szláv *bystr?* 'gyors, tiszta, átlátszó' melléknév rejlik. Folyónévből vált helységnévvé. (KISS 1980) < *Besz* + *terce*

Besztercebánya 'szlovákiai város... A település ott épült, ahol a *Beszterce* patak a ... Garamba ömlik, és a *Beszterce*-patakról kapta a nevét. E pataknév szlovák eredetű ... (tkp. gyors folyású víz'). (KISS 1980) < *Beszterce* (< *Besz* + *terce*) + *bánya*

A fenti földrajzi nevek alapjául az adatok alapján az alábbi közszők jöhetnek számításba: szláv **star?* 'öreg, régi, ó', magy. *osztörű* 'ágasfa, töltés, gát', szláv ...**Stara* ... 'rég, ó', szláv *struga* 'vízfolyás, patak, meder', or. *starik* 'öreg', magy.* *szerha* '(nád- vagy szalma)tető' vö.: 'Szerhás (tkp. 'tetőkészítő mesterember', or. *pustyr* 'beépítetlen telek, házhely', szb.-hv. *strgun* 'tímár, cserző-varga', szláv *strgun* 'akit őriznek, akire vigyáznak', azaz 'vár', szlk. *štúr* (kárpáti) skorpió', szlk. *št'úrec* 'fülbemászó', szlk. *štúrec* 'szigony', szlk. *strop* 'mennyezet', öszláv **bystrica* 'gyors folyású (és ezért többnyire tiszta, átlátszó vizű) patak, folyó', szláv *bystr?* 'gyors, tiszta, átlátszó', szláv eredetű < *strem* 'meredek', szln. ... 'meredekség, gyors folyású hely a patakban, zúgó, sellő', magy. *ostor* 'szíjból vagy zsinórból való, nyeles állatterkentő, állatterelő eszköz' ..., 'csapás' ..., 'véglények fonalszerű nyúlvánnya'.

¹⁴ A szó eredete körül nagy a bizonytalanság. Lótartásunk ugor kori eredetű szavai közé sorolják. (LIGETI 1986). Elnevezése onnan lehet, hogy a folyóforráshoz hasonlóan sarj, hajtás a vessző (olykor a fa vö. juharfa) is, s ez a hajló vessző alkalmas volt pl. az állat terelésére. Idővel ehhez hasonló eszközt készítettek kötélből és szíjból., az elnevezés pedig az ősi.

¹⁵ A szóbelseji *-t-* olykor eltűnik mind a magyar, mind a csuvas ejtésből.

¹⁶ A *Strem* szóvégi és az *Isztimér* névben a szóbelseji *-m-* előzménye *-nk-* mássalhangzó kapcsolat lehetett.

2.2.2.2. Családnevekben (KÁZMÉR 1993)

Ösztövér ← magy. *ösztvér* 'vékony, sovány'. < *Ösz* + *tövé*r

Eszkotár ← magy. *eszkotár*¹⁷ 'számadó juhász, juhászgazda' foglalkozásnév. < *Eszko* + *tár*

Esztári, Isztári ← magy. *Esztár, Isztár* hn. Bihar megye. < *Esztár* (< *Esz* + *tár*) + *-i*, *Isztár* (< *Isz* + *tár*) + *-i*

Eszter, Ester ← magy. *Ester* egyházi női személynév. < *Esz* + *ter*, *Es* + *ter*

Eszterág ← magy. *eszterág, esztrág* 'gólya'. < *Eszter* (< *Esz* + *ter*) + *ág*

Esztergályos, Esztergályos, Esztergáros ← magy. *esztergályos, esztergályos, esztergáros* 'forgácsoló szerszámmal famegmunkálást végző iparos'. < *Esztergáló* (< *Esztergá* + *-lo*) + *-s*, *Esztergályo* (< *Esztergá*- + *-lyo*) + *-s*, *Esztergáro* (*Esztergá* + *-ro*) + *-s*

Esztergály, Esztergár, Isztergár ← magy. *Esztergály, esztergár* '(fa)esztergályos' foglalkozás ← magy. *Esztergály* hn. (Nógrád, Zala megye.). < *Esztergá* (< *Esz* + *tergá*) + *-ly*, *Esztergá* + *-r*, *Isztergá* + *-r*

Esztergályi ← magy. *Esztergály* hn. (Nógrád, Zala m.). < *Esztergály* (< *Esz* + *tergá*) + *-ly* + *-i*: melléknév képző

Esztergás ← magy. *esztergás* 'esztergályos' < *eszterga* (< *esz* + *terga*) 'esztergapad' + *-s*: képző

Esztergető ← magy. ← magy. *Esztergető* hn. (Győr m.), *Isztergató*. < *Esz* + *tergető*

Esztergomi Esztergami, Isztragamy ← magy. *Esztergom* hn. (Esztergom megye.). < *Esztergom* (< *Eszter* + *gom*) + *-i*: melléknév képző

Eszterhás családnév ← magy. *eszterhás* 'nád v. szalma-) tetőkészítő mesterember' < *Eszterhá* (< *Eszter* + *há*) + *-s*

Eszterhási, Eszterházi ← magy. *eszterházi* ~ *eszterhási* < *eszterhásházi* ← *Eszterhásháza* hn. < *Eszterhás* ← magy. *eszterhás* '(nád v. szalma-) tetőkészítő mesterember' + *-i*

Eszteri ← magy. *Eszter* hn. (Baranya megye.) < *Eszter* (< *Esz* + *ter*) + *-i*: melléknév képző

Eszterói ← magy. *Esztró* hn. (Szatmár megye.) < *Eszteró* (< *Esz* + *teró*) + *-i*: melléknév képző

Esztrangás ← magy. *esztrangás* kb. 'számadó juhász', *sztrongás* vö. 'bizonyos fajta pásztoradó' < *Esztrangá* (< *Esz* + *trangá*) + *-s*: melléknév képző

Ostoros ← magy. *ostoros* 'sebhelyes, verekedős' < *Ostoro* (< *Os* + *toro*) + *-s*: melléknév képző

Osztrói, Osztrovi ← *Ostrov* hn. (Krassó megye.) < *Osztró* (< *Osz* + *tró*) + *-i*: melléknév képző, *Osztrov* (< *Osz* + *trov*) + *-i*: melléknév képző

Osztrovai ← *Ostrova* hn. (Bács, Temes megye.) <

Osztrova (< *Osz* + *trova*) + *-i*: melléknév képző

Osztropataki ← *Osztropataka* hn. (Sáros megye.) < *Osztropatak* (< *Osztro* + *patak*) + *-i*: melléknév képző

Strázsai ← magy. *Strázsa* hn. (Gömör, Nyitra, Szepes, Vas megye.) < ← magy. *strázsa* 'örség, őrizet'

Sztrégovai ← magy. *Sztrégova* hn. (Nógrád megye.) < *Sztrégova* (< *Sz* + *trégova*) + *-i*: melléknév képző

Sztárai ← magy. *Sztára* hn. (Zemplén megye.) < *Sztára* (< *Sz* + *tára*) + *-i*: melléknév képző

Sztrópkai, Sztrópkói ← magy. *Sztrópkó* hn. (Zemplén megye.) < *Sztrópka* (< *Sz* + *trópka*) + *-i*: melléknév képző, *Sztrópkó* (< *Sz* + *trópkó*) + *-i*: melléknév képző

Sztrányai ← magy. *Sztránya* hn. (Bars megye.) < *Sztránya* (< *Sz* + *tránya*) + *-i*: melléknév képző

Sztrigyi, Isztrigyi, Esztrigyi ← magy. *Sztrigy, Isztrigy* hn. (Hunyad megye.) < *Sztrigy* (< *Sz* + *trigy*) + *-i*: melléknév képző, *Isztrigy* (< *Isz* + *trigy*) + *-i*: melléknév képző, *Esztrigy* (< *Esz* + *trigy*) + *-i*: melléknév képző

Pásztor családnév ← magy. *pásztor* 'állatokat őrző, legeltető személy' v. csósz' ill. 'vezető, előljáró' v. lelkész' foglalkozásnév. < *Pász* + *tor*

Pásztorfi ← magy. *pásztorfi* 'pásztorfiú, bojtár' < *Pásztor* (< *Pász* + *tor*) + *fi* 'fiú'

Pásztori ← magy. *Pásztori* hn. (Sopron megye.) < *Pásztor* (< *Pász* + *tor*) + *-i*: melléknév képző

A családnevek vagy helynévi vagy köznévi eredetűek. A családneveknek illetve a nekik alapul szolgáló helynevek az adatok alapján az alábbi köznevekkel kapcsolatosak: magy. *ösztvér* 'vékony, sovány', *eszkotár* 'számadó juhász, juhászgazda', magy. *eszterág, esztrág*¹⁸ 'gólya', magy. *eszterga* 'esztergapad', magy. *eszterhás* 'nád v. szalma-) tetőkészítő mesterember, magy. *esztrangás* kb. 'számadó juhász', *sztrongás* vö. 'bizonyos fajta pásztoradó', magy. *strázsa* 'örség, őrizet', magy. *ostoros* 'sebhelyes, verekedős', magy. *pásztor* 'állatokat őrző, legeltető személy' v. csósz' ill. 'vezető, előljáró' v. lelkész'.

2.2.2.3. A fenti tulajdonneveknek alapul szolgáló **köznevek jelentésének fejlődése**¹⁹ az alábbiak szerint rajzolható meg. Elsőként a víz adta a mintát az elnevezésekhez, vö.:

Keskeny vízfolyás, patak, meder:
or. *strug* 'öreg folyómeder', elsődleges jelentése 'folyam, vízfolyás'. (SIS)

¹⁸ A magy. *eszterág* (*eszter* + *ág*) a gólya vagy a daru neve onnan van, hogy a madár két vékony hosszú lába megfordított V alakú elágazáshoz hasonló.

¹⁹ Az egyes állomásokhoz köznyelvi példákat hozunk.

¹⁷ A szó *eszko* + *tár* összetételű, az előtag az *esz* teljesebb formája.

→Öreg, régi, ó:

or. *starik* 'öregember', *staryj* 'öreg, régi'.

→Sor, rendszer, felépítmény:

or. *stroká* 'sor'.

or. *stroit* 'építeni'.

→Vékony, sovány:

magy. *ösztövér* '1. magas, vékony, sovány, 2. terméketlen, sovány 3. szegényes, szűkös tartalmú' (MÉK)

magy. *ösztövér*, *visztér* 'száraz, aszott, ijedős, könnyen megriadó, meggyötört, elcsigázott, gyenge, bágyadt, keskeny'. Ismeretlen eredetű. (TESz).

magy. *ösvér* 'ló és szamár keresztezéséből származó állat', *ösvérút* 'keskeny, kiépítetlen hegyi út' (MÉK)

magy. *ösvér*, a székelységben *ösztövér* 'sovány, száraz'. Ismeretlen eredetű. (TESz).

→Nád, szalma:

magy. *eszterhéj* 'szalmából vagy nádból készült háztető, ereszalja'. Szláv, közelebbről déli szláv eredetű. (TESz) Az összetétel < *eszter* 'szalma, nád' + haj 'tető, földél, padlás' lehetett.

magy. *szérhás* (tkp. 'tetőkészítő mesterember' ld. magy. *ács*, *álcs*. vö. magy. *szálfa*. Az *eszterhás* és a *szérhás* jelentésükben igen, genetikailag nem ugyanaz a szó. Az *eszter* a 'vékony szalma, nád' jelentésű, a *szér* pedig etimológiailag ugyanaz, mint a magy. *szár*, *sövény*, *tövis*, *szössz*, *süin*, *sül*, stb. a tulajdonnevek közül pl. a magy. *Ópusztaszer szer* eleme tartozik ide.

szlk. *strop* 'mennyezet', egyrészt onnan kaphatta az elnevezést, hogy nád vagy vesszőfonatból készült, másrészt utalhat csúcsos vagy ívelt mennyezetre.

→Vessző:

magy. *ostorfa* 'hosszú kocsányon lógó, gömbölyű, fekete vagy piros termésű diszfa', magy. *ostor* szónak a finnugor nyelvekben 'hajtás, sarjhajtás, vessző'²⁰, ...' jelentése is van. Ld. még magy. *kúttosor*; magy. *ostorménfa* 'Fehér virágú, fekete termésű cserje'. < *ostor* + *mén* 'hajlás + fa' (MÉK)

→Szíj, zsinór, fonal:

magy. *ostor* 'szíjból vagy zsinórból való, nyeles állatserkentő, állatterelő eszköz', véglények fonalszerű sejtnyúlványa'... Ősi örökség az ugor, esetleg a finnugor korból, vog.T. *ašte-r* 'ostor' cser. *βa-štār* 'hajtás, sarjhajtás, vessző, lombos ág, fürdősöprű, söprű'. (TESz).

magy. *istráng* 'a hámot, illetőleg a szügyelőt a hámfával (kisa)fával összekötő kötél (vagy szíj). ... Német eredetű. (TESz)

→Verekedő, sebhely:

magy. *ostoros* 'sebhelyes, verekedős' (KÁZMÉR 1993)

→ Cserző varga:

szb-hv. *strgun* 'timár, cserző-varga'.

→Töltés, gát:

Vékony, hosszú vesszőből, ágasfából készített tárgy, erőd, vár neve. Az erőd, vár elnevezése az anyag alakjára utaló szóból van, amely anyagból készült a vár, 'gát, erőd, vár'. Vö.: magy. *Tüskevár* helynév.

magy. *ösztörű*, *oszró*, *osztró*, *ösztöllű* 'karókból épített gát, halfogó rekeszték, ágasfa, horog, karó'. Szláv eredetű. (TESz)

→ Bekerített, védett, őrzött hely, őrhely, vár, erődítmény, börtön:

magy. *esztrenga*, *usztrunga* 'juhakol, bekerített hely a juhok számára'. Román eredetű, szlovák közvetítéssel is. (TESz).

or. *ostrog* 'börtön, sánckarókból húzott várfal, megerősített város'. Eredete nem világos. (SIS)

→ Őrség, őrző tevékenységet folytató ember:

magy. *strázsa*, *istrázsa* 'őrség, őrizet'. valószínűleg déli szláv eredetű. (TESz).

magy. *pásztor* 'állatokat őrző, legeltető személy, vezető, előjáró, lelkész, csósz' Szláv eredetű. (TESz).

or. *storožs* 'őr' (HADROVICS-GÁLDI 1951). < or. *storog*.

or. *strazs* 'rég. ir. őr' (HADROVICS-GÁLDI 1951). magy. *pesztonka*, *pesztronka* 'szárazdajka, fiatal lány, cseléd'. Szlovák vagy ukrán eredetű. (TESz).

magy. *pesztra* 'szárazdajka, fiatal lány, cseléd'. Valószínűleg déli szláv eredetű. (TESz)

→ Számadó juhász:

magy. *eszkotár*²¹ 'számadó juhász, juhászgazda'

magy. *esztrángás* kb. 'számadó juhász',

magy. *pásztor*.

→ Pásztoradó:

magy. *esztrenga* 'elszámolás a juhokkal, juhadó neme, bárányhuszad', *sztróngás* 'bizonyos fajta pásztoradó'. Román eredetű, szlovák közvetítéssel is. (TESz)

magy. *esztrenga*, *osztronga*, *usztrunga* 'juhkarám, juhadó neme, bárányhuszad stb.' vö. a szláv nyelvekben 'a juhszállás bekerített része, a juhkarám sövénye'

→ Lelkész:

magy. *pásztor*

²¹ A szóbelseji -k- valamikori meglétét tanúsítja. A szó szerkezete (*eszko* + *tár*) szerint az előtaghoz tartozik a -k- zárhang, amelynek az egyik tulajdonsága, hogy réshangúsodás és vokalizáció, majd redukció útján eltűnik az ejtésből, azonban a megmaradására is számos bizonyíték van. Ennek egyik esete az *eszkotár* változat. Az *eszko* előtag párhuzamai a magyarban a *piszke*, *tövisk*, *tüske* szavak.

²⁰ Így kell felfogni 'Attila az Isten ostora' jelentését is, azaz 'Attila az Isten sarja, hajtása'.

→ Gólya:

magy. *eszterág, esztrág* 'gólya'. Valószínűleg déli szláv eredetű. (TESz). Az elnevezést a gólya a két nádszál vékony nyúlványáról, lábáról kapta.²²

→ Elkeskenyedő folyószakasz, ilyen alakú hegy stb..

or. *striktura* 'orv. szűkület' (HADROVICS-GÁLDI 1951)

→ Gyors folyású víz:

A keskeny mederben folyó patakok gyakran gyors folyásúak. Az elnevezést megkapta a víz folyásának a módja, tempója.

or. *bystryj* 'gyors' (SIS)

magy. *peszterkedik* 'forgolódik, sündörög valahol, valaki körül, szóródik, leesik, repül' stb. Valószínűleg hangfestő eredetű, (TESz).

magy. *peszterkél* 'piszkál, vájkál, háborgat, ingerel' stb. Valószínűleg hangfestő eredetű. (TESz).

→ Tiszta, átlátszó:

szláv *bystř*? 'gyors, tiszta, átlátszó'.

→ Kemény, szigorú:

A szorosban áthaladó víz kisebb helyre tömörödik, ilyen helyen az anyag sűrű, kemény lesz, mint a kő, érc, vas. Ami keskeny, szűk, az *szigorú, szoros* is.

or. *strogij* 'szigorú' (HADROVICS-GÁLDI 1951)

→ Kemény:

or. *strogij* 'szigorú, kemény'.

→ Folyóelágazás, osztódás helye:²³

→ Ágasfa:

magy. *ösztörű* 'ágasfa'

szlk. *ostrava* 'ágas-bogas karó, petrencerúd, madárfogó karó' óe. szl. *ostrog?* 'sánckaró, erődítmény, karókerítés'.

→ Kereszt:

magy. *szerfa*²⁴ 'Két ágason keresztbe fektetett rúd,

²²A *gólya* közszoji jelentése összefüggésben lehet a magy. *góliát* 'nagy' szóval, s a madár a nevét a hosszú lábairól kaphatta. Ily módon az *eszterág* és a *gólya* elnevezések jelentéstartalmukban megerősítik egymást. A TESz véleménye a gólyáról, vö.: magy. *gólya* 'hosszú, páros lábú és csőrű költöző madár, újonc valamely közösségben, elsőéves egyetemi hallgató, hosszú lábú sovány ember, kétágú fa, amelyen útközben az ekét csúsztatják, ágasfa, egyfajta népi tánc'. Bizonytalan eredetű. (TESz) A szócikk írója elutasítja a *góliát* szóval való összefüggést, pedig a *gólyaláb* 'hosszú láb' jelentése és a *gólya* madár hosszú, vékony lábai is erre utalnak. Amint látható a fenti példákban, a vékony jelentéshez kötődik a csúcsos, hegyes forma, ezért az ágasfa is idetartozik. A két lábon álló élőlények pedig kétágúak. Az ágasfa csúcsa a kezdet, így az első is idetartozik. Következésképp természetes, hogy az elsőéves egyetemi hallgatót is gólyának hívják.

²³Az elágazó egyben szaporodó, azaz termékeny, tehát tiszta és egészséges: Innen lehet az *Eszter* női név. A 'csillag' jelentés úgy rokonítható vele, hogy a csillagot sokágú fényes keresztnek fogjuk fel, amely ugyanúgy elágazó, tiszta, fényes, csillogó, mint a víz, a folyó.

amelyre... tárgyakat ... akasztanak' (MÉK)

or. *stavro* vö. görög ... 'kereszt'.

→ Hegyes, csúcsos alakú:

magy. *peszterke* 'kis törszerű kardfajta, sebészkes' (TESz) ← alakja 'vékony, hegyes'.

→ Meredek:

szb.-hv. *strmen* 'meredek' ld. magy. *Strém* (KISS 1980)

→ Gyors folyású víz:

szln. *strmen* 'meredekség, gyors folyású hely a patakban, sűgő, sellő' ld. magy. *Strém* (KISS 1980).

or. *bystřina* 'sebes ár, folyó sodra, erős, gyors szakasza'. (HADROVICS-GÁLDI 1951).

Tulajdonképpen *bystřij* 'gyors' < *bys* vö. csuv. *puš* 'fő, fej' + *tr* 'magy. törekedni, törtetni, terjedni stb.' + or. -yj, tehát 'a saját feje irányába előretörekvő'. Ld. még a *tüske* jelentést.

or. *stremit's'a* 'törekedni', ld. még 'szakadékos, ferde, dial. 'gyors folyás'. Szó szerint 'lezuhan, mélységbe hull'. (SIS)

→ Tiszta, átlátszó.

szlk. *bystřica* 'gyors folyású (és ezért többnyire tiszta, átlátszó vizű) ld. *Beszterce* (KISS 1980)

→ Félsziget, sziget:

magy. *ösztörű* 'sziget, mocsár, árok' (TESz)

or. *ostrov* 'sziget' (SIS)

→ Hegyes pöcök, ék:

magy. *eszterga*, szlk. *struh* 'kézi esztergakés', ld. *esztergatiüske*. Szláv eredetű. (TESz).

magy. *üsttörő* 'eketisztító vas' ld. *ösztörű* (TESz)

→ Vágás, leválasztás, forgácsolás:

ld. magy. *eszterga*.

or. *střic'*- (*střigu*) 'vágni', *strogat'*- 'esztergálni' (HADROVICS-GÁLDI 1951)

→ Szigony:

szlk. *štúrec* 'szigony' ld. *Stureci-hágó*. (KISS 1980)

→ Skorpió:

szlk. *štúr* 'skorpió' ld. *Stureci-hágó*. (KISS 1980)

→ Fülbemászó:

szlk. *št'urec* 'fülbemászó' ld. *Stureci-hágó*. (KISS 1980)

magy. *peszterke* 'kis törszerű kardfajta' (TESz) ← alakja 'vékony, hegyes'.

or. *ostroga* (halászati eszköz) 'hegyes, vékony' alakjáról.

→ 'csillag' jelentése a fényelágazásokon alapul. A csillag úgy néz ki, mintha sok keresztet tennénk egymásra. A csillag fényes, világos, tiszta mint a gyors folyású víz ld. *Eszter* női név.

²⁴Jelentése 'szálfa' ld. *szár, szál* 'ua.'.

→ Állatnevek:

Magy. *pisztráng* ‘Szláv eredetű, megfelelő szó részben ‘pisztráng’, részben ‘sőregtok’ jelentésben van a szláv nyelvekben. (TESz). Ez azt jelenti, hogy a ‘tarka’ és a ‘tüskés’ jelentést tartalmazzák a szláv alakok. A *tarka* pedig a ‘színes, világos’ jelentést tartalmazza.

Magy. *piszra*²⁵ ‘fehér orrú, illetőleg az orrán fehér foltos (ló, ritkábban más állat), vö. *pisz* azonos a magyar *pisze* rövid, kissé felhajló hegyű orr, pisze orrhoz hasonló alakú tárgy’ + *ra* < *tra* ugyanaz, mint a magy. *tarka* szó.

A köznevek jelentésfejlődése.

keskeny

vízfolyás,

patak, meder → öreg, régi, ó

→ sor, rendszer, felépítmény

→ vékony, sovány → nád, szalma

→ vessző, satj, juharfa

→ ostor, fonal, szíj

→ verekedő, sebhelely

→ cserző varga

→ töltés, gát → védett, őrzött

→ őrhely, vár → őrség → számadó juhász > pásztoradó

→ lelkész

→ gólya(láb)

→ elkeskenyedő folyószakasz → hágó, átjáró

→ gyorsfolyású víz

→ folyóelágazás, osztódás helye → ágasfa

→ kereszt

→ csillag

→ hegyes, csúcsos → meredek → gyors folyású → tiszta

→ félsziget, sziget

→ háztető, eresz

→ hegyes pöcök, ék → leválasztás,
forgácsolás

→ szigony

→ skorpió

→ fülbemászó

2.2.2.4. Körültekintően kell eljárunk ahhoz, hogy megállapítsuk, a tulajdonneveknek a közszoji jelentésorozatban melyik lépcsőfok szolgált alapul. Ehhez pedig látnunk kell, hogy az összefüggés a vizek, folyók, az egyéb földrajzi helyek, a növények és a különböző tárgyak között a közös alaki tulajdonságon alapul, s a további jelentéselágazások erre épülnek. A Duna folyó pl. az *Iszter* nevet az elkeskenyedő szakaszáról, a Vaskapuról kaphatta, ez esetben a Duna elnevezés a folyónak a Vaskapuig tartó szakaszára vonatkozhatott. Az or. *Asztrahány* ‘város a

... Volga alsó folyásánál’, éppen ott, ahol a Volga sok ágra szakad mielőtt a Kaspi tengerbe ömlik.

A magyar *Esztergom* is a Duna elágazásánál épült város, az egyik lehetséges magyarázat szerint a név közszoji jelentése az elágazással kapcsolatos.

²⁵ A szóbelseji *-t-* valamikori meglétét támogatják a párhuzamos adatok.

²⁶ A *tarka* foltos gomba, a fehér foltos lóorr jelentés onnan van, hogy a gomba alakja csúcsos, mint egy süveg, s rajta *tarka* foltok. A *peszterce* (*pesz* + *erce*) előtagja utal a gomba formájára (vö. *pisze* ‘felfelé hajló kis hegyes orr, *piszka*(fa) ‘vékony, hegyes végű bot’, *piszke* ‘tüske’) s az utótag pedig a *tarka*, világos, fehér vagy sárga folt’ jelentését végső soron a tiszta, világos, fehér stb. folyóvíz színéről kapta, míg a tiszta víz a gyors folyású folyószakaszon fordul elő. Logikus tehát mind a fehér mind a folt jelentés.

Genetikailag azonban ugyanaz a szó jöhet számításba akkor is, ha a 'vesszőből, faágakból, karókból épített vár, erőd' jelentésű szó szolgált alapul a városnévnek. A különbség annyi, hogy a szó jelentésfejlődésének más-más állomását kell figyelembe venni a tulajdonnév közszoji jelentésének a megállapításakor.

Az *Iszria*, *Hisztria* félsziget az Adriai tengerben a föld nyúlványa, ostroma. Nem a Duna *Iszter* nevéről kapta az elnevezést, bár genetikailag közös szó szolgált alapul mindkettőnek, hanem a földterület alakjáról, hiszen a félsziget nem más, mint egy földnyúlvány a vízben, jelen esetben a tengerben.

A köznevek közül a magy. *eszterhéj* 'nádból v. szalmából készült háztető, eresz.' (MÉK) Az összetett szó előtagja az *eszter* utal a vékony nádra vagy szalmára, mindkettő vékony, növényi hajtás, nyúlvány, amelyből ilyen csúcsos tetőt készítenek. Kettős utalás a csúcsos alakra, sőt az ugyanilyen alakú eresz alja is megkapta ezt az elnevezést. A vékony fonal jelentés őrződött meg a gyermekmondókában: Lánc, lánc *eszter*lánc, *eszter*lánci cérna...stb.

A magy. *ösztrű* 'ágasfa, karókból épített gát, sziget, mocsár, árok'²⁷, jelentések egymást erősítik, hiszen alaki hasonlóság alapján keletkeztek.

A magyar, *öszvér*, *ösztvér* érdekessége, hogy viseli egyrészt a 'sovány, száraz' jelentést, másrészt a 'keresztezés' eredményeképpen létrejött nem igazi, nem (faj)tiszta jelentést.

A magy. *pásztor* változata a *pesztra* 'Kisgyermek gondozására alkalmazott fiatal lány' (MÉK).

A fentiek értelmében látható, hogy ezek a szavak a jelentésbeli háttérüket figyelembe véve egy olyan összefüggő rendszert alkotnak, hogy sem az ugor, finnugor, uráli nyelvi egységből való származtatás, sem a szlávból, németből stb. való kölcsönszóként történő magyarázat nem igazolt.

2.2.2.5. Az *Iszter* alaktani vizsgálata

Az *Iszter* összetett szó: *Isz* + *ter*, valójában azonban többszörösen összetett, mert mindkét tagja tovább bontható, jelenleg azonban a második tag a *ter* felépítése érdekes. Az előtag *isz* azonosítható számos szóval pl. a magy. *piszke* 'egres', amely a bokor vékony, hegyes tüskéiről kapta az elnevezést, *piszka*(fa) 'keskeny, vékony, hegyes végű fa stb.', *tüske*, *tövis*, *tövisk*, *töviske* stb. 'növény tövise, állat tövise, hal szálkája, szűrőeszköz, rövid, kemény szőrszál, sörté' stb. A második tag a *ter* (< *te* + *r*) összetartozik a *teker*, *tenger* stb. szavakkal, amelyeknek ismeretes 'folyó és tenger' jelentése. Hozzáteszük, rokonuk a magy. *dömör* 'vas' ld. *Dömörkapu*, azaz *Vaskapu* 'keskeny hegyi átjáró stb.'. A *ter* elő-

tagja a *te* genetikailag összetartozik az or. *tok* 'folyam, folyás', az utótag *r*- pedig a mordvin *ravo* 'folyó, tenger' szóval rokon. De felfoghatjuk 'valamivel ellátott' jelentésű képzőnek is. Az előtag *Isz* és az utótag a *ter* első tagja a *te* együtt *iszte*²⁸ rokon a magyarban meglévő *ösztoke* 'vasvégű bot a jószág ösztönzésére stb.', magy. *öszton* 'ua.' szavakkal, amelyeket a TESz szláv eredetűeknek tart. Az *Iszter* jelentése 'keskeny folyó', esetünkben az elkeskenyedő folyószakaszra vonatkozik, onnan kapta a Duna alsó szakasza a nevét. A források szerint itt volt Kis Szkitia, nem véletlen, hogy először a szkíták, majd a magyarok nevezték a Dunát *Iszter* néven.

Az *Iszter* szerkezeti felépítése VC-CVC, amely visszavezethető CVC-CVC alakra, tovább bontva mindkét tag összetett vagy képzett szó, genetikailag ugyanaz. Esetünkben az utótag felbontása szükséges, amelynek részei CV-C korábbi CVC-CVC < CVC-CV + CVC-CV < CVC-CVC + CVC-CVC szerkezetű elemekből fejlődtek s ezek az elemek eredetileg 'folyó' + 'folyó'²⁹ jelentésű szavak, idővel az utótag grammatikai morfémvá alakulhatott a gyakori használat során.

2.2.2.6. Az *Iszter* hangtani fejlődésének útja

A szó eredetileg mássalhangzós kezdetű volt, erre utalnak az *Iszter*, *Hiszter* tulajdonnévi és a magy. *ösztvér*, *visztér* 'száraz, aszott, ijedős, könnyen megriadó, meggyötört, elcsigázott, gyenge, bágyadt, keskeny', a magy. *piszke*, *tüske*, *vas* stb. változatok a Volga-Ural vidéke földrajzi nevei összehasonlító hangtani feldolgozása eredményeinek tükrében. A kiinduló mássalhangzó a *t*- lehetett, amelyet őriz a magy. *vas* szóval azonos jelentésű magy. *Tömör* közszevünk, a *t*- zöngésedett fejleménye van meg a *Dömörkapu*³⁰ 'Vaskapu' névben. A szó végén az *-r* megrövidült, megkopott alak, vö. magy. *Eszteregnye* (*Eszte* + *regnye*), csuv. *Štranka* (*Š* + *tranka*) stb. Az *Iszter* második szótagjának (*ter*) a magánhangzója az *-e*- közvetlenül triftongus eredetű, vö. magy. *teker*, *tenger*.³¹

²⁸ Bár e dolgozat keretein belül nem tárgyalhatjuk, de vele összefüggésben kell vizsgálni az *eszt* és az *osztják* (vö.: CZEG-LÉDI 1994/II:677-682) népneveket, valamint a magy. *isten* elnevezést.

²⁹ Magjában hordozza a '(keskeny) hajló, ívelő' jelentést.

³⁰ A *vas* és a *dömör* jelentéstani, alaktani és hangtani összefüggéseit, a földrajzi nevekben és a nyelvekben való előfordulásait további dolgozatokban kívánjuk bemutatni.

³¹ Külön dolgozatok témája az *Iszter* előtagjának (*Isz*), az utótagjának (*ter*) bemutatása, valamint az utótag 'folyó' jelentésű alkotó elemeinek a tárgyalása.

²⁷ A TESz nem idevalónak tartja, pedig a mocsár a jelentést az ott lévő vékony szálú növényekről kaphatta.

2.3. Összegzés

A válaszra váró kérdések több gyökerűek. Honnan ismerik a neveket, a közszavakat a magyar és a szláv nyelveket beszélők? Egy biztos, a Volga-Urál vidéken az ilyen nevű vizeket a szlávok nem nevezhették el még a szkíták előtt, az ősszláv, ószláv nyelv viszonylag kései megjelenése miatt.³²

Tény, hogy a szláv nyelvek szkíta szubsztrátum területén születtek, onnan terjedtek szét. Sőt, szkíták már ott is megfordultak a szlávok előtt, ahova az ősszláv nyelvek a szétrajzás következtében eljutottak. A nevek, szavak megmaradtak a szlávok nyelvében, használhatták, gyakorolhatták, hisz a földrajzi környezet hasonló az új lakóhelyükön is. Az is törvényszerű, hogy a nyelvükön módosult szavak átkerülhettek a környező népek nyelvébe. Ezt a kölcsönzést azonban nem szabad összekevernünk a szavak, nevek genetikai származásával.

Az *Iszter* alkotó elemei fennmaradtak az uráli, altáji és az indoeurópai nyelvcsaládba sorolt nyelvekben, köztük az iráni nyelvekben, gyakoriak a görögben és a latinban, ahonnan tovább terjedtek Nyugat-Európa indoeurópai nyelveibe. Ez utóbbi ismét nem téveszthető össze a genetikai eredettel. Döntő fontosságú tehát a válasz arra a kérdésre, mely nép volt a névadója az *Iszter* nevű víznek. Ha legelőször a szkíták adták a Dunának az *Iszter* nevet, akkor a Volga-Urál vidék vele kapcsolatba hozható vízneveihez is közük volt a szkítáknak.³³ Ismert a szkíták és a görögök kapcsolata, ezért lehetséges szkíta szavaknak a görög nyelvi használata. Milyen nyelven beszéltek tehát a szkíták az *Iszter* név és köre tanúsága szerint? Olyat, mint a magyar, vagy mást? A válasz összetett. Egyrészt olyat, mint a magyar, másrészt adódik a kérdés, mi közük az iráni nyelveknek a szkítákhoz? Mi a magyarázata annak, hogy a szkítákat többségében iráni nyelvűnek tartják? A válasz a nyelvi kapcsolatok azon mélységében rejlik, amelyhez elegendő bizonyító erejű adatokat a továbbiakban folyamatosan mutatunk be.

Minden alkalommal meg kell vizsgálnunk, hogy az egyes jelentések hogyan illeszkednek bele a

³² Vö.: „A szlávok mint népcsoport a Kr. u. első évezred közepén szerepelnek először a bizánci, majd 9-10. századi muszlim forrásokban... A szlávok szétvándorlása az Elba-Dnyeper, illetve a Kárpátok-Balti-tenger közti területről a Kr. u. 6-8. század táján következett be. Nyugaton eljutottak a Cseh-medence és a Keleti-Alpok térségébe, déli irányban a Kárpátok mentén a Balkánra, kelet felé pedig egészen a lovas nomádok uralta területéig. A Kárpát-medencén való átvonulás az avar birodalom központjának elhelyezkedése miatt nem volt lehetséges.” (FONT 1998:7-9).

³³ Nem mondunk ellent mások megállapításainak, a Volga-Urál vidéke az egykori Szkíta birodalom területének egy részével egybeesik. Ugyanakkor állást foglalunk a későbbiekben a szkíta nép nevének és nyelvének eredetét illető vitában, vö. RÓNATAS 1996:163, BAKAY 1999:59-119, KISZELY 2000/1:414-420.

jelentésfejlődés sorába, a tulajdonnévi és a köznévi alakváltozatok hogyan viszonyulnak egymáshoz, a tulajdonnévi és köznévi formák vándorútjának megrajzolása milyen nyelvi eredetet és milyen nyelvi kölcsönzéseket tesz lehetővé s az egyes nyelvek használatában milyen nyelvi sajátosságok érvényesülnek. A továbbiakban tehát a példák sorát folytatjuk.

Jelen dolgozat fő tanúságaként megállapíthatjuk, hogy a fenti tulajdonnevek a Volga-Ural vidéke és a Kárpát medence vízneveinek névadói közötti nyelvi kapcsolatra utalnak. Törvényszerű, hogy a két terület nyelveinek közneveiben is összefüggéseknek kell lenniük. Célunk tehát, hogy a fent jelzett kapcsolatok a nyelvészeti és őstörténeti kutatásokon alapuló tudományos magyarázatát megadjuk.³⁴ Ennek a magyarázatnak egy láncszeme e dolgozat, mely első lépésben csatlakozik László Gyula gondolatához: ‘...a magunk részéről — a romantikát mellőzve — mégsem vetnők el a szkíta és hun ősök kérdését.’ (LÁSZLÓ 1999/I:72)

2.4. Rövidítések

A.	Alikovszkij rajon
B.	Batyrevszkij rajon
bask.	baskír
C.	Civilszkij rajon
Cu.	Civilszkij ujezd
C.	Csebokszarszkij rajon
Cist.u.	Csisztonszkij ujezd
csuv.	csuvas
d.	domborzat
e.	helység
f.	folyó
Xval.u.	Xvalinszkij ujezd
Ja.	Jadrinszkij rajon
Jal.u.	Jalcsikszkij ujezd
Kalt.	Kaltaszinszkij rajon
ko.	komi
Kra.	Krasznoarmejszkij rajon
m.	mocsár
n.	Morgausszkij rajon
magy.	magyar
mar.	mári
mdE.	erza-mordvin
mdM.	moksa-mordvin
or.	orosz
ÓT.	ótörök
t.	tó
tat.	tatár
Tet. u.	Tetyusszkij ujezd
udm.	udmurt
U.Kul.	Uszty-Kulomszkij rajon

³⁴ Ez azonban másik dolgozat feladata.

2.5. Források

- Andrejev 1961 ANDREJEV, N. A. *Csuvaszsko-russzkij szlovar*, Moszkva, 1961.
 Ar. = NIKITIN
 Ašm. AMARIN N. I. *Thesaurus linguae Tschuvaschorum I-XVII*. Kazan – Csebokszari, 1928-50.
- B-r. *Baskírszko-Russzkij szlovar*. Red. koll. K. Z. Achmarov i td. Moszkva, 1958.
 Coll. COLLINDER, B. *Fenno-ugric Vocabulary of the Etimologocal Dictionary of the Uralic languages*. Stockholm-Uppsala 1955.
- HADROVICS -GÁLDI 1951 HADROVICS László - GÁLDI László, *Orosz-Magyar szótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951.
- Fa. ASZMER, M. *Etimologicseszkij szlovar russzkovo jazüka*. Perevod sz nyemeckovo i dopolnyenyija O.N. Trubacsova, t. I-IV. Moszkva, 1964-73.
- GMA *Gidronimy Marijskoj ASSR*
- JEGOROV 1964 JEGOROV, V.G. *Etimologicseszkij szlovar csuvaszskovo jazyka*, Csebokszari, 1964.
- KISS 1980 KISS Lajos, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- KÁZMÉR 1993 KÁZMÉR Miklós, *Régi magyar családnevek szótára*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- MÉK *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
- NAP *Naszeljonnyje Punkty Csuvaszskoj ASzSzR*. Csebokszari, 1974.
- NIKITIN NIKITIN I. D. *Toponimika (nazvanija urocsis, ovragov, leszov i drugih punktov szelenij) Csuvaszskoj ASzSzR*. Naucsnyj arhiv CsNII, knizsnoje posztuplenije N. 72. Kézirat. Dr. FOKOS Fuchs, *Syrjánisches wörterbuch I-II*. Budapest, 1959.
- SW Sanszkij, N.M. - Ivanov, V.V. - Sanszkaja, T.V. *Kratkij etimologicseszkij szlovar russzkogo jazüka*. Moszkva, 1975.
- TSK TURKIN A. I. *Toponimicseszkij szlovar komi ASzSzR*, Szyktyvkar, 1986.
- TB *Szlovar Toponimov Baskírszkoj ASzSzR*, Ufa, 1980.
- TESz. *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára I-III*. Budapest, 1970-76.
- T-r. *Tatarszko-russzkij szlovar*. Moszkva, 1960.
- Tolk. BORISZOV, T. K. *Udmurtszko-Russzkij Tolkovyj szlovar*. Izsevszk 1932.
- Vasmer = Fa
- Vax. VAHRUSEVA, M.P. *Udmurtszko-russzkij szlovar*, Moszkva, 1956.

2.6. Irodalom

- BAKAY 1999 BAKAY Kornél, *Őstörténetünk régészeti forrásai I*. Miskolci Bölcsész Egyesület 1999.
- BENKŐ 1998 BENKŐ Loránd, *Név és történelem*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.
- CZEGLÉDI 1994/2 CZEGLÉDI Katalin, *Birtokos jelölés a Volga vidéki földrajzi neveken* in: Studia Nova, A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának tudományos közleményei, Mundus Kiadó 1994/2:111-129.
- CZEGLÉDI 1994/II CZEGLÉDI Katalin, *A -jak végű szavak vizsgálata a Volga vidéki földrajzi neveken (részletek)* in: IV. Országos Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Folia Practico-Linguistica XXIV. évf. 1994/II.
- FONT 1998 FONT Márta, *Oroszország, Ukrajna, Rusz*, Balassi Kiadó, Budapest, 1998.
- KISZELY 2000/1 KISZELY István, *A magyarok eredete és ősi kultúrája*, Püski Kiadó, Budapest, 2000.
- LÁSZLÓ 1999/I LÁSZLÓ Gyula, *Múltunkról utódainknak*, Püski Kiadó, Budapest, 1999.
- LIGETI 1986 LIGETI Lajos, *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád -korban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.
- RÓNA-TAS 1996 RÓNA-TAS András, *A honfoglaló magyar nép*, Balassi Kiadó, Budapest 1996.